

UČITELJSKI
T O V A R Š.

List za šolo in dom.

Izhaja 1. in 15. dne vsakega mesca, in velja za celo leto 2 gold. 50 kr.,
za pol leta 1 gold. 30 kr.

Tečaj VIII. V Ljubljani 15. februarja 1868. List 4.

Sanja.

V sanjah bil sem verh Triglava,
Spénjal sem se do nebés,
Z neba pa z roko titansko
Zvezd sem vtergal svetlo zmés.

Prisvojene krasne zvezde
Nesel sem domú vesel,
Tu prijatlu — domoljubu
Vse na persi sem pripél.

J. Cimperman.

Učitelj svetuje svojemu tovaršu.

Preljubi moj! V odgovor na tvoje poslednje pisanje naj ti bodo besede slavnega apostola paganov: „To pa vedi, da bodo poslednje dni prišli nevarni časi. Bodo ljudje sebe ljubili, lakomni, napuhnjeni, prevzetni preklinjavci, staršem nepokorni, nehvaležni, hudobni, brez ljubezni, nepokojni, obrekovavci, nečisti, neusmiljeni, brez dobrotljivosti, izdajavci, prederzni, napihnjeni, kateri bodo sladnost bolj ljubili kot Boga, kateri imajo sicer podobo pobožnosti, njeno moč pa tajé. In takih se ogibaj“. (Tim. 3.) To se vzlasti sedANJI čas spolnuje, kakor se sam prepričaš, če premišljuješ, kaj vse ljudje počenjajo, govore in pišejo. Toda ni še konec vseh dni. Včasih je žerja-

vica v peči vsa mrtva, pride pa kurjavec, pa razpiše pepel, in glej! iskrica tleča pod pepelom, se vžgè v plamen. Nekako tako se godí sedanji čas. Resnica in pravica ste na videz zginile iz sveta, a niste še; le pepel praznih fraz in nečimurnih besedi ji pokriva, iskra še močno tli; viharji jo bodo vžgali v plamen. Hudoben človek živi na svetu, da se poboljša, ali pa je pravičnemu v pokoro in spodbudo.

Človek je k hudemu nagnjen od rojstva sem; pri vsakem človeku se vzdiguje meso zoper duha in nastopajo trenutki, v katerih človek hoče čisto pozabiti svoj namen na tem svetu, hude strasti hočejo vse dobre občutke zadušiti; tako se zgodi po posebnem božjim pripuščeni tudi v življenji narodov in ljudstev. Hudobija široko kraljuje; laž, brezbožna vednost in pa fraza se koščati, resnica pa v kotu molči. „To je vaša ura, ura teme“, je rekel Zveličar tisto strašno noč, ko so peklenške moči večno Resnico vklepale in obsojevale. Vendar po žalosti velikega petka je nastopila zarja velikonočne nedelje, in po sramotnem križanji častitljivi vnebohod. Luč nikdar svetleje ne sveti, kakor po hudi temoti. Iz tega stajališča presojuj sedanji svet, in med vertoglavci boš ohranil zdravo pamet.

Gotovo si želiš in voliš, da bi drugi od tebe dobro mislili in govorili, s tabo in s tvojimi pomankljivostimi poterpljenje imeli, kar je pa tebi prav in všeč, to tudi drugim stori, posebno pa svojim tovaršem in ljudem svoje verste, in varuj se, da sam ne zabredeš v to, kar nad drugimi grajaš. — Golob in sraka sta bila svoje dni pri pavu v vasi. Ko odideta, začne sraka grajati pava, kako ima gerde noge in neprijeten glas; „a jaz“, reče priprost golob, „sem le gledal njegova krasna peresa“. Vedi, da je prednikom, tvojim in drugim, vladanje v našem času, ko človek človeku ne zaupa, sitno in težavno; povsod pa glej bolj na to, kaj ljudje ravnajo, kako se vedejo, kakor pa na njih besede in zlate obete.

„Prišel bo čas, ko zdravega nauka ne bodo terpeli, temuč si bodo po svojih željah zbirali učenike, kateri ušesa zgačejo; in bodo od resnice ušesa odvrčali, k basnim pa se bodo obračali“. (Tim. 4.)

Poglej tak čas je posebno sedaj nastopil — „otroci se po šolah vse preveč učé kerščanskega nauka; namesto veroznanstvo naj se učí po šolah naravoznanstvo, pravno modroslovje

in Bog zna, kakošno slovje in znanstvo še“. Poprej je zamoderžna vlada vendar skerbela za učenje kerščanskega nauka in za pobožne vaje; kerščanski nauk je bil poglavitni nauk in kerščanska izreja poglavitni namen šole. Sedaj pa ima biti ta nauk enak drugim naukom. Komur pa vera ni prvi nauk — temu pa kar nič ni, in kdor versko izrejo ne stavi na prvo mesto, jo stavlja na zadnje. — Kakor jaz, tako tudi ti poznaš šole, v katerih se mladost pred vsem kerščansko izreja. Ako jih vendar še ne poznaš, vzemi v roke „Danico“ l. 1866. in posebno 1. in 2. list leta 1867. V teh šolah delajo možjé, ki so uzor vsem šolskim učiteljem, in njih šole so drugim v zgled. Ako tedej hočeš bolj popolnoma biti in vendar nočeš svojega stanu spremeniti, stopi v red šolskih bratov. Tvoje posamesne moči se bodo z drugimi združile, in tvoje prizadevanje ne bo tako samoterno ostalo.

Pri tebi je tedaj, če se čutiš zmožnega živeti ves čas svojega življenja v zatajevanji samega sebe in vkvarjati se v nizkem in zaničevanem stanu s podučevanjem nevednih, da sam sebe prevdariš, in potem po svetu modrih in kerščansko mislečih ljudi ravnaš. Tù boš najdel ponižne in delavne sobrate sebi v zgled in spodbudo; tudi, kar časnost zadene, se ne boš umenil. Imel boš namesto ene hiše njih veliko gostoljubno odperlih, in kedar tvoje moči opešajo, te ne bodo spodili kruha si prosit od hiše do hiše, in tvojemu trudnemu telesu bodo privoščili zaslužen počitek. Toda vedi, da boš živel ves čas svojega življenja v pokorščini in zatajevanji, pa to naj te nikar ne straši; kristijani smo popotniki na tem svetu, in naš namen ni, da bi dobrote tega sveta vživali; tudi te bo svet še le prav začel sovražiti; doslej so te milovali, če se nisi hotel vdeleževati vseh zabav in veselic, ali k večim si bil ljudem v kratek čas in šalo; sedaj te bodo pa sovražili, opravljali in obrekovali; redovniška obleka že nekterim ljudem tišči kri v glavo, pa spomni se Zveličarjevih besedi: „Blagor jim, kateri zavoljo pravice preganjanje terpé, ker njih je nebeško kraljestvo“! Če te delo straši, glej na plačilo!

Izvanredni časi tirjajo izvanrednih pripomočkov; cerkev si bo sedaj sama mogla pomagati, in če bo treba, bo mogla osnovati cerkveno šolo nasproti svetni šoli; Bog, ki prevede žalostne čase, kliče možé v svojo službo in po njih celi rane, ktere si človeštvo samo seka. Morda je ravno red šolskih bratov za

sedanji vek tisti pripomoček, ktereга se Bog hoče poslužiti, da si izreja verno in sebi dopadljivo ljudstvo.

Po novih šolskih postavah učitelji na deželi ne bodo ne gospodje, ne podložni, ampak tako neka polovičarska stvar, na pol tič, na pol miš. Učitelj in župnik bota sedela v srenjskem šolskem odboru. Samostalni školniki ne bodo poznali gospoda nad sabo; duhoven bo ali šolo vladal, kakor poprej; ali pa se čisto ne bo nič brigal za njo, morda bo še šolo in učitelja grajal. — Kaj potem nastopi? svobodni učitelji bodo pri vernem ljudstvu čedalje manj veljali, čedalje manj jih bodo čislali, ljudem bodo nadležno breme, ktereга bi se radi znebili; šolstvo, ktero je pri nas ravno vstalo, bi pojemalo. Ne želim tega, a prišlo bo tako — če teorija djansko obvelja.

Če bode pa pri učiteljstvu vse zmedeno, bodo pa tudi starši premislili, ali bi sina poslali v pripravnišnico, in dobrih učiteljev ne bo na izbiro.

Človek v življenji ljubi navado, in duh želi take hrane, kakor se je navadi. Kedar se enkrat človeško serce navadi kerščanskega življenja, kedar na se vzame Gospodov jarem, se prepriča, da je sladak, in ni ga zadovoljnjšega človeka na svetu od tistega, kdor vse z Bogom ravná, in prost časnih skerbi živi le za izveličanje svoje in svojega bližnjega. Lej tako veselje boš tudi ti najdel, če greš iz pravega namena v red in si naložiš Kristusov jarm. Če te tedaj božja previdnost, kar po svetu modrih ljudi in po svojih osebnih okoliščinah lahko spoznaš, kliče na trudapolno pa zaslužno plačilo, ne obotavljaj se, in pojdi na delo! Če te delo straši, pa glej na plačilo! Kar so drugi storili, tudi ti lahko storiš, samo da hočeš. **Z Bogom!**

Tvoj

pravi prijatelj

Govorič.

Stari in mladi Slovenec.

Bolèti.

O. Iz te imam v koj omenjeni obliki bolnica mulier aegrota bolna ženska in valetudinarium ali bolnišnica, hiša za bolne, ali — bolna hiša?

S. Bolnica je po obliki blaznica. Ker je sedanji svet vseskozi bolan, mi bode rabiti vprihodnje razun nsl. bolehati

tudi stsl. bolnovati, boledovati in boleznovati, bol, boledina, bolezniv, bolesten, bolest; bolničarjev pa mi bode treba skor brez števila! **Bolničari** stsl. aegrotos curans (Krankenwärter).

Bolji.

O. Bolji - boljši poméni stsl. major večí.

S. Pa vendar tudi melior, praestantior. Boljstvo in boljšinstvo excellentia bi sedanji čas pogostoma pišaril, ko bi se ravnati hotel po Nemcih. **Boljšina** melior status boljši stan, tega pa želim sebi in svojim rojakom. Zanj naj bi si prizadevali naši boljari, ker **boljar** ũ ali **boljarin** ũ je stsl. optimum unus; **boljarstvo** je magistratus, senatus; boljarski svet senatorum consilium, boljarski dom itd.

Botéti.

S. Razboteti, razbotevati pinguescere (dick und stark werden) na pr. žile razbotijo, kadar se napijó in napnó. Pa ni nsl. **abota**, **aboten** nam. **obota**, **oboten**? Čudno se mi zdi, da Vi te besede nimate.

O. Na duhu oboteti, obotno ravnati; dala bi se vsaj razlagati.

Bratija.

S. Bratija porečem posihmal, kakor pravim tovaršija, gospôda itd. nam. množnega bratje fratres, kakor govori bratja-braća moja jugoslovanska.

O. Prav, ker se ta oblika bolje vjema s slovenščino.

Brakũ.

O. Sej ta novoslovenščini ni znana?

S. Pa je korenika brati sumere; **brakũ** connubium, nuptiae (Ehe, Hochzeit); bráčiti se uxorem ducere ženiti se; brémę onus.

Bridũkũ.

S. Novoslovenski se piše časi **bridek** časi **britek**; ktero je tedaj pravo?

O. Jaz imam le **bridũkũ**, **bridost**ŕ; Čeh **břid** in **břit** v le nekoliko razločnem pomenu.

S. Kolikrat je **britev** tudi **bridka**! **Bridek** je amarus, acutus. Stsl. **bridost** i **sladost**, **bridka** strela, bolezen, **bridko** čuvstvo, **zimna bridost** itd.

Brüzü.

S. Berzo, primerna ali sodnja stopnja berže, nsl. berž fortassis gr. *τάχα*. Berz-a-o, kakor bliz-a-o, t. j. nagel, hiter, navadniše berzen, berzost ali berznost (Schnelligkeit, Hurtigkeit). Zlasti dobro mi bota služila glagola brüzati nsl. berzati, berzam cito currere, in brüziti se nsl. berziti, beržim se festinare.

O. Jarnik sklepa z berzo, berž celo beržole pl. (Rostbraten), Murko pražole t. j. pražena govedina, serb. peržolica iz peržiti. Brüzêja (berzeja kakor vereja) je syrtis prod, klečet (Japel), sipa, sipina (Sandbank).

Bruminü.

S. Menil sem doslej, da je ta beseda tuja in ogibal sem se je v pisanji.

O. Sej je tudi. Bere se sicer časi v glagoliških spisih, tedaj le na zahodu, pa redko, in pomeni lat. pius, nem. fromm, staronem. frum utilis t. j. koristen, in od tod je germ. brumen. Nemec je ohranil še prvotni pomen: das frommt mir t. j. nützt mir itd. Ni treba toraj segati v arabsko, kjer bar, ber pomeni pošten, nedolžen, pravičen.

Brülogü.

S. Kopitar ima berlogü lustrum ferae s pristavkom: Ajunt esse Bärenloch Germ. Ná, si mislim, mi je pa že spet dobra beseda ušla — v germ.!

O. Dobra je dobra, sej jo rabi i Serbljan — antrum, lustrum ferae, ursi, in jaz pravim: de germ. bärenloch cogitandum non est.

S. Hotel sem že namesti nje pisati medvednica, kakor blaznica, bolnica itd.; ali pa, kakor svetujete celo Vi sami: respondet vocabulis lože, ograda, sükrovište.

Brêšti.

O. Brêga brêžeši curae esse, — se cavere, ne brêsti negligere: ne brêzi noli, sine; primerjati je z got. baigan, stn. bergan.

S. Jaz pa menim, da s hrovaško-serbskim brinuti, brižiti, brigati se t. j. skerbeti, čuvati se, briga je skerb, brižljiv skerblijiv, in Slovenec že tudi pravi: kaj to tebe briga?

to me nič ne briga! Od tod morebiti Vaše briziti affligere (ef. beleg in bilježnik, bel-bil).

O. Toraj ga rabi i ti. Jarnik ga dvomljivo primerja z barati, verjetniše pa sklepa z briht (nam. brigt kakor noht n. nogt ali noget — nohtú, laket — lahti), brihtati se, brihten, brihtnost. (vid. Jezičn. II, 10.)

Buj.

O. Buj — buji je menda iz byti esse, crescere (üppig wachsen, wuchern), in poméni luxurians, arrogans, insidius.

S. Pravite, da je v serbskem bujati saevire divjati, in da imam celo jaz bujica torrens t. j. hudournik (Giessbach). Tedaj je korenika moja.

O. Bujno, bujstvo, bujak stultus, bujati-evati, o-razbujati audacem fieri, bujesti kakor boljести itd.

S. Tolikrat jo imate Vi, in jaz je sedanji čas potrebujem kaj pa da! Čeh pravi bujnost, bujota (Muthwille). Buj človek, buja misel, buja reč, buje slovo (neumna, nespametna beseda), buje telo, buji ljudje, vojaki i strasti bujajo, igrati in bujati saevire, iuveniliter agere. Buiti se in deliciis vivere — to mi kaže, da je morebiti razlagati kakor hotéti — najpred v telesnem, potem v duhovnem pomenu.

Byti.

O. Byti esse, fieri scr. bhû gr. *φύω* (φύω) lat. fu; byvati; bê: bêjaj i syj i grędyj ili bądyj qui erat et est et venturus vel futurus est; bytije origo, substantia, bytistvo, byšistvo, po byliju re vera itd.

S. Tacih zaznamkov mi res primanjkuje, vendar vseh zdaj še rabi ne morem. Pomniti pa hočem, da iz biti razlagate tudi zabiti oblivisci, baviti, iz-probaviti, prebavljati, zabavljati itd. **O** teh mi bode govoriti pozneje. Kar mi je pa zlasti važno, pravite, da nsl. z bilja kar serb. je iz bylije quod est, in iz biti je bitev, betev, betva, betvica t. j. mervica, trohica (Bischen); znebiti se perdere; nsl. bitje pecuniae; bydlo materia itd.

Bêsü.

S. Bes daemon je v glagolih besiti se, besovati, besnovati, — se, besneti a daemone agitari, furere, rabidum esse; v

pridevnikih besen, besov, besoven, besovsk, besnovat; v samostavnih besovanje, besovstvo, besnovanje, besstvo stsl. bêsistvo, bêsenje. Teh oblik mi je treba v svetem pismu, kjer se večkrat govori o besnih ali besovnih, in mi nsl. obseden, obsedenec vselej ne more služiti (cf. der Böse. Kop. Jarn.)

Zemljepisje v ljudski šoli.

(Dalje.)

§. 6.

Neške ali kadunje, kopanja (Muldenthähler) kotel, kotanja (Kesselthal), okrin (Becken) prodolje, sodolje (Nebenthal), podolje (Längenthal), preseka (Querthal); razdolje (ein vielfach verzweigtes grosses Thal), nizdolje, vdol in andol, nadolje, obdolje.

O. Kolika različnost je pri stvarjenih rečeh! gora je sicer gori, dolina dolini podobna, ali ta gora je bolj sterma, una manj, ta je podolgosta, una bolj ertasta (špičasta); te gore se deržé v nepretergani versti; una pa sama stoji. Zato sem ti pa toliko imen naštel za gore, kakor n. p. klanec, breg, berdo, slême, greben, verhunec. Tudi doline in doli so zelo različni, kar se že vidi iz tega, ker so ali med visokimi ali nizkimi gorami in homci. Zakaj da je zemlja tako pretergana in rupasta po nekterih krajih, tega ti ne bom danes razlagal, le pokazati ti hočem nekte doline in njih imena.

J. Dolina, v katero sva sedaj prišla, je ozka, in kamor pogledam, ne vidim drugega, kakor breg na obe strani.

O. Tukaj se pravi v neškah, ker je vsa ta dolina podobna velikim neškam, in kmali prideva v kopanjo.

J. Kakšno pa je tam?

O. Kjer je več takih dolin ena pri drugi, se pa imenuje na kopanji. Če je pa dolina ravno tako dolga, kakor široka in jo na vse strani gore obrobujajo, vsa dolina pa na sredi nizi in je tak svet podoben kotlu, se to imenuje kótanja ali okrin. Kotanja se pa tudi imenuje taka dolina, ktera ima pri strani izhod, če je enako dolga in široka. Beseda okrin pa že sama pové, da je nižava, ktero naznanja, večja bolj ploskata in širja, kakor tista, ktero pomenja kotel. Večkrat se vsa dežela,

ktera na sredo nizi, pa vendar vodam, ki se na sredi zbirajo, odtok odpira, imenuje okrin n. p. česka dežela.

J. Kako pa se imenuje dolina, ktera je med navstričnimi gorami in med dolgim pogorjem?

O. Taka dolina se pa imenuje prodolje; če pa dolina derži od herbta počez, se pa imenuje preseka. Manjše doline, ktere deržé v večjo in dolgo dolino, so pa sodoli in pridoli. Iz sodolja se pa pride v razdolje, kar pomeni dolino, ki se razširja na vse strani, in ima več sodolov.

Nizdolje je pa sploh svet, ki nizi s hriba v dol ali dolino. Pod nadoljem je pa udol ali andol; obdolje je pa svet ob dolih in poddolje je svet nad doli, ker dol pomeni manjšo dolino.

J. Sedaj pa vem, zakaj spodnjo njivo, na kateri pšenica raste, imenujete „v dolu“, zgornji pa, na kateri ste sejali reč, pa „na dolih“ pravite.

O. Tako je. Pa ne samo mi kmetje imenujemo njive in travnike po legi kraja, kakor: „na hribu“, „v dolini“, „na brezji“, ampak tudi sela in vasi imajo po legi kraja svoja imena n. p. Podgoro, Podgorje, Pobrezje, Nabrezje, Nabrezina Vdol, Andol, Dolina i. dr.; in tudi ljudski priimki so iz te korenine n. p. Podbregar, Dolinšek, Dolinar i. dr.

J. Odsihmal bom pa vselej pazil, kako da kraji ležé, in bom prevdarjal, če se prilégajo krajina imena zemljini legi.

(Dalje prih.)

Spodbudna pisma.

„Oj zlati čas!
Minuta ki minula,
Se ne bo povrnila;
Kar časa zamudiš,
Ga vekomaj zgubiš.
Hicinger.“

III. Pismo.

Preljubi moj!

V današnjem listu bi ti rad vrednost zatega časa prav živo kazal, kajti ni je dragocenosti čez zlati čas na tem svetu. Že neverniki in pagani so vrednost časa zeló zeló čislali.

Od nekega modrijana se bere, da je nekđaj svojim prijatelom milo tožil: „Zgubil sem dragoceno reč, pa ne morem je več dobiti!“ Prijatli gredo na vse kraje drago, zgubljeno reč iskat, pa vernejo se nazaj in prašajo modrijana, kaj je vendar zgu-

bil, ker nič ne morejo najbiti. Modrijan pa milo zdihne, in pravi: „Oj, zgubil sem dragi čas, pa nemorem ga nikdar več dobiti“!

Njegovi prijatli se mu posmehujejo in zapustijo modrijana, češ, da se mu v glavi meša. Mož je imel prav, kajti zgubljenega in zapravljenega časa nikdar več ne moremo nazaj dobiti. Kedar kdo kak dan nič dobrega ne stori, je taki dan zanj zgubljen. Tisti, ki zna svoj čas dobro obračati, je pravi gospodar, ker zna gospodariti z naj boljšim blagom. Pred vsem pa je učitelju treba, da vé svoj zlati čas prav rabiti.

Svetujem ti tedaj, da svoj dragi čas prav modro in skerbno obračaš. Poslušaj, kaj naš pesnik poje o času:

»Gospod je sam, iz vekov dihne,
In mene dih njegov rodi;
Svetove iz desnice pihne,
Kolesom mojim izroči.
Na sercu svôm rodim naróde,
Na svojih persih jih gojím;
Merjoče gonim v dlan osode —
Kolesa pa naprej vertím.
V odperte bukve zapisujem
Stvarém porojene darí;
Zgubljenih ur ne povračujem;
Moj dih merličev ne budí.
Z obrestmi vzel bom posodilo,
Ko prišel bo poslednji dan;
Po čerki mojih knjig plačilo
Delil pa bo sodnik strašán«. *)

Če količkaj premišluješ te verstice, sprevidil boš, kako imeniten je čas. — Latinski pregovor pravi: „Nulla dies sine linea“. Po naše: „Ne zamudi dneva, da bi s peresom ne potegnil“.

Po tem vodilu se ravnaj tudi ti, ljubi moj! in tako boš sebi odmenjeni čas prav koristno obračal. Da pa čas še bolje porabiš, ti svetujem, da si osnovaš dnevni red. Razdeli čas tako, da vsako uro kaj koristnega opravljaš. Tako ne boš nobenega trenutka zgubil. Oj, koliko veselje za nas, kedar dokončamo svoj pozemeljski tek, in nam bo treba iti na plačilo za dokončano delo!

*) Glej Cegnarjeve pesmi, str. 38!

Zatoraj delajmo, dokler je dan, kajti pride noč, v kateri nihče ne bo mogel kaj dobrega storiti!

Ko bi mi večkrat prav resno in živo premišljevali vrednost zlatega časa, vse boljše bi ga potem cenili, in vse boljše ga rabili, kakor ga sedaj rabimo! Končajte svoje pismo, ti še enkrat naročam: Za zlati čas naj ti bo prva skerb!

Bodi zdrav in vesel, in spominjaj se svojega pravega prijatla

Iv. Zarnika.

Koristne reči.

Tobak.

(Spisal B. Terzinski.)

Tudi tobak ali duhan (herba nicotiana, nicotianum tabacum) so, kakor krompir iz Amerike k nam prinesli. Pervo nazznanilo od tobaka je prinesel Peter Roman Pane, Kolumbov spremljevalec, l. 1496. Ta je na otoku St. Domingo divjake videl tobakovo perje zvečiti in tudi kaditi zato, da bi se branili sitnim moskitom *). Nikdo naj pa ne misli, da so že takrat take lule imeli, kakoršne sedaj; te so še le potem iznajdili, ko je prišel tobak v Evropo. Peter Pane nam tako le pripoveduje: „Divjaki so tobakovega perja natergali, ga posušili, potem so veliko jamo skopali in celega notri naložili. Okoli jame so naredili še druge majhne luknjice, ki so v veliko segale. Črez luknjo so naložili derv in jih zažgali, potem pa je vtaknil vsak svojo dolgo cev v stransko luknjico, in začeli so kaditi, da jim je sape zmanjkovalo“. Take so bile tedaj prve pipe!

Od kod je ime tobak (druga slavjanska narečja pišejo tabak), se ne vé, ali od otoka Tabago, ali od tobačnih cev, ktere Mehikanci imenujejo „tabako“. V Evropo je tobak zanesel francoski poslanec Jean Nico, † l. 1560, in po njem se tudi imenuje rastlina „Nicotiana“. Pri nas je tobak iz časov tridesetletne vojske v navadi; tuje trume so ga bile namreč na Nemško zanesle; od tod pa se je širil po sosednjih slovanskih in slovenskih deželah. Vkljub vsemu prepovedovanju vladarjev in duhovnov je prišel tobak le kmali v navado. Kako so v ti-

*) Moskiti so v Ameriki taki merčesi, kakor pri nas komarji, samo da je njihovo pikanje bolj strupeno.

stih časih vladarji skerbili, da bi se ne bil tobak raznesel, spričuje nam to, da so bile še celó postave razpisane, ki so vsakega, kdor bi tobak kadil, kaznovati zapovedale. Toda, kakor se tudi današnji dan lahko prepričamo, ravná se vselej raji proti postavam, nego po postavah. Tako je bilo tudi takrat. Čim bolje je bilo prepovedano tobak kaditi, tim manje so tobakarji prepovedi spolnovali, in ker so slednjič vlade videle, da tobaka ne bo mogoče popolnoma odpraviti, ga dovolijo kaditi, in od tega časa se je za soljo tobaka naj več prodalo. Možjé, še celó žene so ga sim in tje kadile in duhale; čakajo ga pa navadno le bolj sirovi ljudjé.

Tobak ima omotičen strup v sebi, tako da neprivajen organizem v omotico pripravi; ko se ga pa človek privadi, mu ne škoduje toliko. Odraščenim ljudem ne škoduje, ako ga zmerno kadé; če pa ga kdo nezumno kadi, mu škoduje. Posebno škodljivo ga je pred jedjo kaditi, kajti človek se takrat preveč izpljuje.

Tobak duhati ali v nos devati je za tiste, ki niso nanj privajeni, pri očesnih boleznih zdravo, toda ne preveč; za privajene je pa to za nosne mreže in živce zeló škodljivo. V zdravilstvu se tobak rabi samo pri reomatičnih zobnih bolečinah. Z vodo, v kateri se je tobakovo perje kuhalo, se preženó živalske uši; tudi zeljnate uši se lahko s tem odpravijo; žindra pa, ki se nabira v tobačnih cevih in pipah, je še enkrat bolj omotična, nego tobak.

Vidi se, da je tobak po eni strani sicer koristna, pa še veliko bolj škodljiva rastlina; kajti, ako današnji dan pogledamo po svetu, vidimo, da vsak naj manji smerkovec, ki je še komaj iz plenic zlezal, tobak kadi; posebno pa se tega lahko prepričamo po mestih pri sirovi, zapuščeni mladini. Da bi res imeli takega Nikodemca, ki bi paglovcem čike iz ust zbijal, pa namesto da bi jim tobaka kupil, naj bi jim dal kaj navadnega, gorkega za ušesa *).

*) Pripoveduje se, da bo moral sedaj vsak, kdor tobak kadi, zato davek plačevati. Če bo res tako, se bo tobak pri takih paglovcih nekoliko uperl. Zdravo bi bilo.

Književstvo.

Atlas slikah k prirodopisu živinstva i bilinstva. Sa 334 prema naravi bojadisane slike na 32 tablah, s tumačenjem svih slikah na hrvatskom, slovenskom, latinskom, talijanskom, nemačkom i madjarskom jeziku. U Zagrebu 1866. Nakladom Lav. Hartmána.

Ni je bolj primerne knjige za kazavni nauk v živalstvu in rastlinstvu, nego je ravno zgoraj omenjena, lično vezana knjiga. Na 28 tablah razkazuje različne živali, kakor: doživke, tiče, dvoživke, ribe, kače, pajke, črve, metulje in razne druge mergolince, ki so s prav lepimi, naravnimi in živimi barvami tako lepo in živo naslikane, da je le veselje gledati. Na 4 tablicah se zopet nahaja 44 rastlin, med kterimi so v prvi versti gobe in mahovje, potem pa druge domače in tuje rastline, in vse to v prav živih slikah. Na 14. stranéh od spodej so vse podobe razjasnjene in sicer v hervaškem, slovenskem, latinskem, laškem, nemškem in madjarskem jeziku, kar tudi učitelju služi v lastno izobraženje. Ako se pomisli, da se v naših šolskih berilih dostikrat bere o živalih in raznih rastlinah, ktere je treba učencem tolmačiti in pojasnovati, mislim, da ne rečem od več, ako pravim: Vsaka šola naj bi imela to krasno knjigo, ktero naj bi učitelj rabil v poočitovanje živali in rastlin. Učitelj in učenci bodo imeli veliko veselja ž njo, in na marsiktero stran jim bode na korist in spodbudo. Dobiva se pri Giontini-tu po 2 gld. 60 kr., kar gotovo ni prenapeto, gledé na druga enaka dela v nemškem jeziku.

Naravoslovni slikovani Abecedar s poučnimi stihovi. U Zagrebu. Nakladom Lav. Hartmána.

Abecedar ima 32 prav lepih slik z začetno čerko in s priloženim pomenom. Pod vsako sliko se nahaja dvoverstni stih (verz) s primernim naukom v hervaškem jeziku. Nadalje obsega knjižica velike in male tiskane in pisne čerke, kakor tudi številke do sto.

Ta lična in zeló vkusno napravljena knjižica se malim otrokom za igračo prav gorko priporoča. Prodaja ga g. Giontini po 40 kr.

Slikovana početnica za pomnjivu dècicu. Sa šestnajest bojadisanih slikah: zabave malih i velikih, pokućstvo, glasbila, oružje itd. U Zagrebu. Nakladom Lav. Hartmána, knjigara.

Naši severni sosedje, Nemci, imajo mnogo lepih knjižic pod naslovom: „ABC-Bilderbuch für brave Kinder“; a mi Slovenci nimamo do sedaj še nobene enake. Slikovana početnica v hervaškem in nemškem jeziku je prav primerna tudi za našo mladino, dokler i kod nas ne dobimo kaj enakega. Omenjena knjižica ima 16 prav lepo barvanih slik iz detinskega življenja, pohištva, godbe in vojništva. Na prvih dveh straneh je nekoliko metodičnih opomb za starše, učitelje ali sploh tiste, ki se s prvim naukom v branji vkvarjajo. Za tem nasledujejo mala pismena, proste samoglasnice, mehki, prosti in sestavljeni soglasniki in potem mnogo prav dobro sestavljenih berlinskih vaj v hervaškem in nemškem jeziku. Na zadnje so pridjana še števila, male in velike pisne čerke, vaje v soštevanji, odštevanji, množenji in delitvi, kar se otroci lahko vse igraje naučé. Starši, kateri želé otrokom za početni nauk v branji, številkanji, risanji in pisanji, primerno igračico omisliti, je ni bolje, nego omenjena knjižica. Dobiva se pri g. Giontini-tu po 40 kr.

J. Tomšič.

Dopisi in novice.

Od kočevske meje. (Črna šola.) Včasih so pravili, da je v nemškem Gradcu črna šola, v kateri učé ponoči od 11 do 12 ure. Ali so bili ljudje, ki so se v tej šoli učili, černi, ali je bil nauk čern ali so bile učilne sobe černe, ali kaj je bilo tam černo, nam zgodovina ne pové. — Zaslovela pa je zopet po svetu neka črna šola, ki po vsi pravice zasluži črni pridevnik. Ta šola že devet let ni bila pobeljena; v šolskih sobah je bilo bolj černo, kakor v kuhinji. Še le pretečeno leto se je dobilo toliko apna, da so pobelili učilne sobe; drugo pa je še sedaj, kakor je bilo, černo, — tedaj še sedaj črna šola. Pa tudi druga oprava pri tej šoli se vjema s črnim pridevnikom. Bleda luna po noči skozi zaperta vrata sije v vežo, in gleda, kako nektere živalice na dolgih in nitkih nogah plešejo in svoje burke uganjajo. Ta črna šola je v kraji, kjer nemški Kočevar belemu Kranjcu podaja svojo delavno roko — v Čermošnjicah. — Nomen, omen.

Z Gorenskega. Kedaj bo resnica? Lepo postavo zastran po-
biranja učiteljevih dohodkov imamo na papirji, pa kako se spolnuje!

Lahko bi naštel več učiteljev, kateri tožujejo in tožujejo za svoje že tako pičle krajcarje, in vendar morajo pri vsem tem še dostikrat prav pohlevno čakati, da dobé kak repar za sol in olje. Večkrat je že naš „Tovars“ pisal in britko tožil o tej nadlogi, ki tare ubogi učiteljski stan, toda, do sedaj se še nikjer ni pokazala kaka rešivna zvezdica. — Slavni deželni zbor! vzemi skoro v roke zadeve ljudskih učiteljev; velika potreba je že! J.

Iz Ljubljane. Družba v pomoč učiteljevim vdovam in sirotam. Prihodki te družbe so bili v poslednjih treh letih ti le:

leta 1865. je bilo vstopnine	49 gold.	34 kr.,
” ” ” ” doneskov pravih udov	466 ”	66 ”
” ” ” ” doneskov iz dobrotnih rok	45 ”	— ”
vкуп	561 gold.	— kr.

Leta 1866. je bilo vstopnine	32 gold.	68 kr.,
” ” ” ” doneskov pravih udov	357 ”	8 ”
” ” ” ” doneskov iz dobrotnih rok	26 ”	— ”
vкуп	415 gold.	76 kr.

Leta 1867. je bilo vstopnine	11 gold.	66 kr.,
” ” ” ” doneskov pravih udov	315 ”	67 ”
” ” ” ” doneskov iz dobrotnih rok	29 ”	— ”
vкуп	356 gold.	33 kr.

Od začetka je bilo 109 djanskih udov, od njih jih je 24 naj več molčé odstopilo, in v 7 letih jih je le 8 na novo pristopilo; vendar je sedaj 93 udov, dasiravno nekteri prav zanikerno odrajtujejo svoje plačilo.

K temu društvu je od začetka pristopilo 25 dobrotnikov; sedaj jih redno odrajtuje le še šest svoje milodare.

Števila tedaj kažejo, da društvo malo napreduje. — Čuda golemo! Človek bi mislil, da bodo učitelji z obema rokama podpirali to društvo, in tako skerbili za prihodnost svoje družine, če jih božja previdnost neutegoma iz sveta pokliče. Toda ne!! Učitelji vendar sploh niso tako bogati, da bi tega društva ne potrebovali, tako beraško siromašni pa tudi ne, da bi teh krajcarjev vsako leto ne mogli na stran djati. Tedaj so pa ali tako imenitni, in v svoji oholosti pravijo; „Kaj bo mojim s tem krajcarji pomagano?“ ali pa so tako samopašni in vnemarni, da jim ni mar za prihodnost. Druzega vzroka ne najdemo. Če ga kdo vé, naj ga pové.

Vendar je pa po besedah slavnega apostola vero zatajil ta, kdor ne skerbi za svoje. Ta brezskernost se pri nekterih prav posebno razodeva, ker svojih doneskov ne odrajtujejo o pravem času, ali pa le na pol, da taki ne plačujejo po svojem fasijonu, da oženjeni tega ne naznanjajo društvu, dasiravno so tû in tam očitno opominjani. Žalostne nasledke kdo drugi terpi, kakor zapuščena vdova, kakor se je l. l. v nekem primerljeji zgodilo, ko je oženjeni učitelj plačeval kot neoženjen, in vdova po njegovi smerti ni dobila drugega, kakor vloženi denar povernjen.

Vendar upamo, da učitelji ne bodo tako ravnali, kakor da bi

jim prihodnost kar nič ne bila mar, in bodo djansko pokazali, da hvaležno spoznavajo dobrotljivi namen tega društva in se prihodnje na tanko ravnali po društvenih pravilih. Dasiravno okoliščine niso društvu vgodne, vendar ima že sedaj svojega premoženja 18000 gold. v deržavnih zaveznicah po 5%. Denar pa se narašča, in sedaj dobiva ena sama vdova (Pfeifer v Šmartnu) 90 gold. Tedaj, tovarši, pozor! Sicer je res, manj ko se izplačuje, več ostane društvenega premoženja, in če sedanji rod noče uživati koristi od tega društva, ga bodo živili pa potomci, a to je kaj slabo tolažilo temu, kdor sedaj terpi pomanjkanje, ko je bila prilika na ponudbo, da bi se bilo temu pristreglo. Denar v deržavnih zaveznicah je tako varen, kakor vsak drugi denar.

Sicer moramo pa tudi pristaviti, kako je žalostno, da samo učitelj mora skrbeti za podporo svojih zapuščenih, ker pri drugih stanovih vendar država to stori. Pa tarnjanje tukaj nič ne pomaga. Delajmo, kar moremo; le kdor si sam pomaga, temu Bog pomaga, in le, če bomo mi učitelji pokazali, da nam je skerb za svoje, nam bodo tudi dobrotljive roke na pomoč pritekale. Bog pomagaj!

— Ali se sme hudoben otrok, ki mora v ljudsko šolo hoditi, iz nje izključiti? — Slavno c. k. ministerstvo za bogočastje in nauke je to v nekem primerljeji 2. dec. preteč. l., s št. 9566 poterdilo in določilo, da šola takega otroka izključi toliko časa, dokler se ne boljša.

— Za tiskarne pomočnike se je osnovalo društvo, v katerem se bodo izobraževali pomočniki in učenci v tiskarijah. Družba ima prave, podporne in častne ude. Pervomestnik ji je g. Klein, faktor v Egerčini tiskarnici. Pravi udje plačujejo na teden 5 kr. Želimo, da bi ta hvalevredna družba lepo napredovala in vzverševala svoj blagi namen.

— Dunajski šolski listi pišejo, da ima minister bogočastja in naukov že pripravljeno šolsko postavo, katero bode v kratkem predložil deržavnemu zboru. Pripravlja se že tudi navsèt, kako bi se ustanovili deželni, okrajni in srenjski šolski svetovalci; ta navsèt pa se bo predložil prihodnjim deželnim zborom.

— Ministerski ukaz bogočastja in nauka z ukazom 26. jan. t. l. ukazuje, da naj se tudi že po ljudskih šolah telovadi, in sicer naj se s temi vajami začenja že prihodnje šolsko leto tam, kjer je kak učitelj za ta poduk sposoben.

— Sloveči mecen jugoslovanske vede in umetnosti, svetli vladika J. J. Strossmajer je do sedaj dal učiteljem dijakovske vladikavine v podporo 11.100 gold., za odgojo mladih Bolgarov v zagrebških šolah pa 9.000 gold. Tudi mi Slovenci bi potrebovali takega moža.

Listnica. G. L. B. P.: Kar smo Vam unikrat o tem povedali, menimo da velja tudi tukaj. — Tistim, ki prašajo, koliko velja „Zg. Dan.“: Ta velja za celo leto 4 gold. 20 kr.

Pridjani so šolski ukazi.

Odgovorni vrednik:

Andrej Praprotnik.

Tiskar in založnik:

Jož. Rudolf Milic.

E r l a ß

des fürstbischöfl. Konsistoriums Laibach v. 28. Dezember 1867 B. ²⁰⁰⁶/₄₉₀

a n

die Direktion der k. k. Lehrerbildungsschule in Laibach.

Das hohe k. k. Ministerium für Kultus und Unterricht fand sich veranlaßt, mit Erlaß vom 28. v. M. J. 10113 bezüglich des Vorganges bei der Wahl der für den Unterricht an Lehrerbildungs-Anstalten bestimmten Lehrtexte, so weit solche neben den eigentlichen Schulbüchern in Verwendung kommen, so wie der für deren Büchersammlungen anzuschaffenden Hilfswerke für die Zukunft die nachstehende Norm zu erlassen:

1. Anträge auf Genehmigung von Werken zu stellen, steht in beiden Richtungen den mit dem Unterrichte der Lehramts-Kandidaten betrauten Lehrkörpern zu.

2. Das gleiche Befugnis der Antragstellung wird auch jenen Lehrervereinen, welche sich mit den didaktischen Aufgaben der Volksschulen befassen, eingeräumt.

3. Die Schlussfassung beziehentlich Genehmigung solcher Werke wird dem Ministerium für Kultus und Unterricht vorbehalten.

4. Die Anträge sind von der Landesstelle, begleitet von der Aeußerung der berufenen Kirchenbehörde und des betreffenden Schulrathes, dem Ministerium vorzulegen. In dem Einbegleitungsberichte wird jedesmal auch der Verkaufspreis genau anzugeben sein.

5. Die von anderen Seiten, insbesondere von Verlegern und Verfassern unmittelbar bei den Behörden eingebrachten Gesuche um Genehmigung von dergleichen Werken werden unter Hinweisung auf die vorliegende Norm fortan abzulehnen sein.

6. Die einmal ertheilte Genehmigung gilt auch für die nachfolgenden Ausgaben, soweit letztere den genehmigten Text unverändert wiedergeben.

7. Durch diese Verfügung werden jedoch die Länderstellen nicht behindert, vorkommenden Falls selbständig dergleichen Anträge zu stellen.

8. Auf Texte, die den Religionsunterricht zum Gegenstande haben, finden die vorstehenden Anordnungen keine Anwendung.

Hievon wird die Direktion in Gemäßheit der hohen Landesregierungs-Eröffnung von 14. d. M. J. 9490 auch zur Verständigung des Lehrpersonales anmit in Kenntnis gesetzt.

des fürstbischöfl. Konsistoriums Laibach v. 28. Dezember 1867 B. 1960/482

an sämtliche

Schuldistriktsaufsichten und an die Direktion der k. k. Lehrerbildungsschule in Laibach.

Es ist zur Kenntnis des hohen k. k. Ministeriums für Kultus und Unterricht gelangt, daß an einzelnen Volksschulen Lehrbücher gebraucht werden, welche weder zu den vorgeschriebenen und aus dem k. k. Schulbücherverlage stammenden gehören, noch auch sonst die behördliche Genehmigung erlangt haben.

Um derlei vorschriftswidrigen Vorkommnissen zu begegnen, fand sich das gedachte hohe Ministerium veranlaßt, mit Erlaß vom 22. v. M. 3. 9940 auf das Wesen und die dormaligen Verhältnisse des Schulbücher-Verlags-Privilegiums hinzuweisen und wörtlich Nachstehendes hieher zu eröffnen:

Dieses Privilegium steht im innigen Zusammenhange mit dem in Oesterreich gesetzlich bestehenden Grundsatz, daß der Elementar-Unterricht obligatorisch ist. Sobald nämlich alle im schulfähigen Alter stehenden Kinder ohne Rücksicht auf die Vermögensverhältnisse ihrer Eltern die Volksschule zu besuchen verpflichtet sind, muß dafür vorgesorgt werden, daß einestheils durch den Preis der Schulbücher die Theilnahme an dem Unterrichte keine Beeinträchtigung erfahre, anderentheils aber, daß Kinder unbemittelter Eltern mit Schulbüchern unentgeltlich versehen werden.

Diesen zwei Forderungen kann erwiesener Maßen nur durch Konzentration des Schulbücherverlagsgeschäftes genügt werden, wie man sie in dem von weiland Ihrer Majestät der Kaiserin Maria Theresia gegründeten k. k. Schulbücherverlage mit dem besten Erfolge verwirklicht findet. Der Schulbücherverlag ist in der Lage, die Schulbücher für alle Stufen des Elementarunterrichtes, gleichviel ob man bei einzelnen davon auf einen stärkeren oder geringeren Absatz rechnen kann, in allen Theilen der ihm zugewiesenen Länder um einen gleich niedrigen Preis verkäuflich zu machen.

Auf Armenbücher werden Jahr für Jahr namhafte Summen verwendet. Der Wiener Schulbücherverlag liefert jährlich zu Gunsten der drei untern Volksschulklassen um 40.000 Gulden, zu Gunsten der vierten Hauptschulklasse um 10.000 Gulden Gratisbücher für arme Schulkinder.

Außerdem werden die Militär-Erziehungsanstalten unentgeltlich mit Schulbüchern versehen. Dasselbe gilt von den Strafanstalten.

Die Ueberschüsse, die sich aus der Gebarung des Schulbücherverlags ergeben, und die bei der Wiener-Schulbücherverlagsdirektion in der Periode vom Jahre 1863 bis 1866 zusammen 243.048 fl. 47 kr. betragen haben, kommen, indem sie an die Normalschulfonde der einzelnen Länder abgeführt werden, dem Volksschulwesen zu Statten. Um dem didaktischen Fortschritte und berechtigten speziellen Bedürfnissen gerecht zu werden, ist mit Allerhöchster Entschliesung vom 16. Dezember 1864 ge-

stattet worden, daß von demselben Schulbuche, z. B. der Fibel, oder einem der Lesebücher, mehrere Texte in den Schulbücherverlag aufgenommen werden können. Eine solche Vorsorge ist namentlich dann zulässig, wenn sich aus den Verhältnissen der einzelnen Länder oder aber einzelner Arten von Volksschulen (Dorf-, Landstadt-, Großstadtschulen) ein Wunsch darnach ergibt. Die verschiedenen Texte können sowohl selbstständige Werke als auch Umgestaltungen der bisher vorgeschriebenen Schulbücher sein, wobei allerdings, wie bereits mit Erlaß vom 6. Jänner 1865, Z. 12766 hervorgehoben wurde, nicht zu übersehen ist, daß es sich dabei, den bisherigen Schulbüchern gegenüber, um Anbahnung eines Fortschrittes, keineswegs aber darum handeln könne, bloß der Sucht nach Neuerungen, wenn diese nicht zugleich die wesentlichen Bedingungen eines erprieslichen Einflusses auf die Hebung des Volksschulunterrichtes in sich tragen, nachzugeben. — Das Unterrichtsministerium unterläßt es nicht, nach gewissen Zeitabschnitten den Inhalt der vorgeschriebenen Schulbücher revidiren, und durch Kommissionen von Fachmännern die als wünschenswert erkannte Umarbeitung des Textes vornehmen zu lassen.

Endlich muß ausdrücklich betont werden, daß das Privilegium des Schulbücherverlages Ausnahmen nicht ausschliesse. Wie schon die auf der Rückseite des Titelblattes eines jeden Schulbuches abgedruckte Bemerkung andeutet, können an Volksschulen auch andere, als die vorgeschriebenen Bücher gebraucht werden, sobald dafür die Ermächtigung des Unterrichtsministeriums eingeholt worden ist.

Das Ministerium wird über die von Lehrkörpern im vorschriftmäßigen Wege gestellten Anträge nicht anstehen, eine solche Ermächtigung zu ertheilen, wenn es sich um Lese- und Lehrbücher handelt, die für die zur Pflichtschule nicht gehörige vierte Klasse eigentlicher Hauptschulen bestimmt sind, vorausgesetzt, daß sich weder aus dem Inhalte und dem Preise der fraglichen Bücher, noch auch vom Standpunkte der Rücksichtnahme auf arme Schulkinder ein Anstand ergibt.

Die Normen, welche in Bezug auf die für den Religionsunterricht bestimmten Lehrbücher bestehen, bleiben durch dieses Zugeständnis unberührt.

Bücher, für welche eine solche Ermächtigung vom Ministerium nicht erwirkt worden ist, sind aus den Volksschulen ferne zu halten, und es ist gegen Lehrer, die sich diesfalls eine Eigenmächtigkeit zu Schulden kommen lassen, nach Maßgabe der diesfälligen Normen das Amt zu handeln.

Schließlich wird noch bemerkt, daß das Privilegium des Schulbücherverlages auf die Herstellung und den Vertrieb von Schulbüchern für die mit Hauptschulen verbundenen Unterrealschulclassen mit Allerhöchster Entschliesung vom 16. Dezember 1864 aufgehoben worden ist, und daß diesfalls die mit Staatsministerial-Erlaß vom 6. Jänner 1865, Z. 12766 gegebene Norm maßgebend sei.

Dieses wird in Folge hoher Landesregierungs-Eröffnung vom 9. d. M. Z. 9386 anmit zur eigenen Benehmungswissenschaft und zur weitern Mittheilung an das unterstehende Schulvorstands- und Lehrpersonale mit dem Beifügen bekannt gegeben, daß auf dessen genaue Beobachtung vorzügliche Achtung gegeben werden solle.

